

Investigating people's views on the reasons for the underdevelopment of Sarmast city

Vakil Ahmadi ¹✉ | Siavash Gholipoor ² | Javad Azamzadeh ³

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: v.ahmadi@razi.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: sgholipoor@razi.ac.ir
3. Master's student in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: javad.azamzadh@gmail.com.

Article Info	Extended Abstract
Article type: Research Article	Objective: Considering the importance of small cities in economic development and decentralization and preventing people from moving to big cities, and the subsequent challenges, Sarmast city as one of the small cities of Iran has been investigated to analyze the reasons for its lack of development from the people's point of view. The city of Sarmast was formed as one of the small cities in Kermanshah province in 1954, and it was the only communication route between the cities of Gilan-gharb, Islamabad-gharb and Kermanshah, and since 2000, it has become a city from a village. This city is the center of Govar district of Gilan-gharb city in Kermanshah province. Guwar district has a population of 16333 people and 64 villages. The city of Sarmast had a population of 2913 in the 2015 census. Due to the geographical location, communication of Sarmast city and also the population overflow route of 64 villages of Govar sector, it has not been developed quantitatively and qualitatively. This city is one of the routes of the pilgrims of the holy shrines and has quality rainfed agricultural products. Now, the main question of this research is what factors have caused this city to not enjoy the development of urbanization and a proportional urban population? The purpose of this study was to investigate the geographical, political, social, cultural and economic factors affecting the underdevelopment of Sarmast city from the people's point of view. Method: This study is among qualitative studies in terms of method. The target community was the people of Sarmast city who had experience of living in Sarmast city. In the interviews section, in-depth interviews were conducted with 12 people according to the theoretical sampling method. The average age of the studied subjects was 37 years (27 to 60 years old). Due to the importance of people's lived experience, it has been tried to select people who are different in terms of age, education and occupation in collecting information. The information obtained was analyzed by thematic analysis method using Max Kyuda software. In order to validate the findings of the research, after the initial coding, the interview text and codes were shown to the interviewees, and after confirming the interview text, the process of coding and categorization was reviewed and approved by the referees who were the supervisors and advisers of the thesis. Results: According to the people, the reasons for the non-development of Sarmast city in the economic field include the categories of weak economic infrastructure, economic weakness of the people, traditional agriculture and the absence of processing industries, and the high cost of land had a significant impact on the non-development of Sarmast
Article history: Received: 31 - 8 - 2024 Received in revised form: 16 - 10 - 2024 Accepted: 28 - 7 - 2025 Published online: 28 - 8 - 2025	
Keywords: <i>Development, Sarmast, Small Town, Geographical Distance, Ethnic and Religious Homogeneity.</i>	

city. There are no economic companies at the micro level that process agricultural products in Gowar sector. The city of Sarmast economically lacks facilities that can attract people to it and has only one local market, and most people go to the city of Islamabad-Gharb to meet their daily needs due to economic efficiency and low prices of goods, which is the focus. It reduces the economy of the drunken city. The social reasons, from the point of view of the people, include the low acceptance of immigrants, the old and female age structure, and the religious and ethnic specificity of Yoda. The population that first settled in Sarmast did not come from the diverse ethnic and religious composition of Gowar region, but mostly a certain tribe settled there, and the population of other regions did not migrate to Sarmast due to religious and ethnic differences, and this factor played a role in reducing the number of immigrants in Sarmast. The people of Heydarieh areas of Gowar district are people of Haq and they prefer to live in their areas and not live in Shia areas, for this reason they do not migrate from their villages or if they migrate, they migrate to Kermanshah city. According to the people, the political reasons for the non-development of Sarmast include the lack of efficient officials and the lack of implementation of laws and political support. Sarmast became a city very late and has not yet become a city, and according to people, such political reasons play an important role in attracting resources and developing the city. Geographical and physical reasons for the non-development of Sarmast city, from the point of view of the people, include lack of water, limitations of urban development, geographical distance, lack of use of natural potential, and changing the route of visitors to Karbala. Dehydration and successive droughts have caused the destruction of underground water tables and this problem has plagued the city.

Conclusion: From the people's point of view, each of the geographical, economic and infrastructural, social, political and managerial factors have played a role in the non-development of Sarmast city, and regarding the main factors of the non-development of small towns, according to the theoretical foundations and empirical backgrounds of the research, usually economic, political and managerial factors have played a more important role, but for the city of Sarmast, in addition to the above, it seems that the geographical factor and the lack of ethnic and religious diversity in the city of Sarmast are also important. Some financial and economic, political, etc. resources are deprived and the result of the construction of such a reality in the political atmosphere of the people as well as the government is the demand of the residents of large villages to turn their area into a city, which after several decades is not only dominated by the social spirit of the city.

Cite this article: Ahmadi, V., Gholipour, S., & azamzadeh, J. (2025). Investigating people's views on the reasons for the underdevelopment of Sarmast city. *Biopolitics and Development*, 1 (2), 33-44.
DOI: <http://doi.org/10.22034/jbpd.2025.63872>

بررسی دیدگاه مردم نسبت به دلایل توسعه نیافتگی شهر سرمست

وکیل احمدی^۱ | سیاوش قلی پور^۲ | اجواد اعظم زاده^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. v.ahmadi@razi.ac.ir

۲. دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. sgholipoor@razi.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. javad.azamzadh@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده مبسوط
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱	هدف: با توجه به اهمیت شهرهای کوچک در پیشرفت اقتصادی و تمرکززدایی و جلوگیری از روانه شدن مردم به سمت شهرهای بزرگ، و چالش‌های متعاقب آن، شهر سرمست بعنوان یکی از شهرهای کوچک ایران مورد بررسی قرار گرفته تا دلایل عدم توسعه آن از نگاه مردم واکاوی شود. شهر سرمست به عنوان یکی از شهرهای کوچک در استان کرمانشاه در سال ۱۳۳۳ شکل گرفته است و یگانه مسیر ارتباطی بین شهرهای گیلان غرب به اسلام‌آبادغرب و کرمانشاه بوده و از سال ۱۳۷۹ از دهستان تبدیل به شهر شده است. این شهر مرکز بخش گاوور شهرستان گیلان غرب در استان کرمانشاه است. بخش گاوور دارای ۱۶۳۳۳ نفر جمعیت و ۶۴ روستا است. شهر سرمست در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۹۱۳ نفر جمعیت داشته است. با توجه به موقعیت جغرافیایی، ارتباطی شهر سرمست و همچنین مسیر سرریز جمعیتی ۶۴ روستای بخش گاوور، به لحاظ کمی و کیفی توسعه پیدا نکرده است. این شهر یکی از مسیرهای حرکت زوار عتبات عالیات است و دارای محصولات کشاورزی دیم با کیفیت است. حال، سؤال اصلی این پژوهش این است که چه عواملی باعث شده است که این شهر از پیشرفت شهرنشینی و جمعیت شهری متناسب برخوردار نباشد؟ هدف از این مطالعه بررسی عوامل جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تأثیر گذار بر توسعه نیافتگی شهر سرمست از نگاه مردم بوده است. روش: این مطالعه از نظر روش جزو مطالعات کیفی است. جامعه هدف مردم شهر سرمست بوده‌اند که تجربه زندگی در شهر سرمست داشته‌اند. در بخش مصاحبه‌ها با توجه به روش نمونه‌گیری نظری با ۱۲ نفر مصاحبه‌های عمیق انجام شد. میانگین سنی افراد مورد مطالعه، ۳۷ سال بود (۲۷ تا ۶۰ ساله). به دلیل اهمیت تجربه زیسته افراد، سعی شده است در جمع‌آوری اطلاعات افرادی انتخاب شوند که به لحاظ سنی، تحصیلی و شغلی متفاوت باشند. تحلیل اطلاعات بدست آمده از روش تحلیل مضمون و با استفاده از نرم افزار مکس کیودا بوده است. جهت اعتبار بخشی به یافته‌های پژوهش بعد از کدگذاری اولیه، متن مصاحبه و کدها به مصاحبه شونده‌ها نشان داده شد و بعد از تأیید متن مصاحبه‌ها، روند کدگذاری و مقوله‌سازی توسط داوران که اساتید راهنما و مشاور پایان نامه بوده‌اند مورد بازبینی و تأیید قرار گرفته است. یافته‌ها: از نظر مردم دلایل عدم توسعه شهر سرمست در حوزه اقتصادی شامل مقوله‌های زیرساخت اقتصادی ضعیف، ضعف اقتصادی مردم، کشاورزی سنتی و عدم وجود صنایع فرآوری و گرانی زمین تأثیر قابل توجهی روی عدم توسعه شهر سرمست داشتند. در بخش گاوور شرکت‌های اقتصادی در سطح خرد که فرآوری محصولات کشاورزی داشته باشند شکل نگرفته است. شهر سرمست از لحاظ اقتصادی فاقد امکاناتی است که بتواند مردم را به سمت خود بکشد و تنها دارای یک بازار بومی است و بیشتر مردم برای تأمین نیازها و مایحتاج روزانه خود به دلیل صرفه اقتصادی و پایین بودن قیمت کالاها به شهر اسلام‌آبادغرب مراجعه می‌کنند که این کار تمرکز اقتصادی را از شهر سرمست کم می‌کند. دلایل اجتماعی از نظر مردم شامل مهاجری کم، ساختار سنی پیر و زنانه و خاص بودگی مذهبی و قومی یوده است. جمعیتی که ابتدا در سرمست ساکن شده‌اند از ترکیب طایفه‌ای و مذهبی متنوع منطقه گاوور ساکن نشده‌اند بلکه بیشتر طایفه خاصی آنجا ساکن شده‌اند و جمعیت مناطق دیگر به خاطر تفاوت مذهبی و قومی به سرمست مهاجرت نمی‌کنند و همین عامل در کاهش مهاجری سرمست نقش داشته

است. مردم مناطق حیدریه از بخش گاور، اهل حق هستند و ترجیح می دهند که در مناطق خود ساکن شوند و در مناطق شیعه نشین ساکن نباشند، به همین دلیل از روستاهای خود مهاجرت نمی کنند یا اگر مهاجرت نمایند به شهر کرمانشاه مهاجرت می کنند. از نظر مردم دلایل سیاسی عدم توسعه شهر سرمست شامل فقدان مسئولین کارآمد و عدم اجرای قوانین و حمایت های سیاسی هستند. سرمست خیلی دیر تبدیل به شهر شده و هنوز هم تبدیل به شهرستان نشده است و از نظر مردم چنین دلایل سیاسی نقش مهمی در جذب منابع و توسعه شهر دارد. دلایل جغرافیایی و کالبدی عدم توسعه شهر سرمست از نظر مردم شامل کم آبی، محدودیت توسعه شهری، فاصله جغرافیایی، عدم استفاده از پتانسیل طبیعی و تغییر مسیر زوار کربلا بوده است. بی آبی و خشکسالی های پی در پی باعث نابودی سفره های آب زیرزمینی شده است و این معضل دامن گیر شهر شده است. شهر سرمست در فضایی مستقر است که زمین های حاصلخیز کشاورزی دارد و اطراف آن را زمین های کشاورزی احاطه کرده است و تغییر کاربری آن به سختی صورت می گیرد.

نتیجه: از نگاه مردم هر کدام از عوامل جغرافیایی، اقتصادی و زیربنایی، اجتماعی، سیاسی و مدیریتی در عدم توسعه شهر سرمست نقش داشته اند و در مورد عوامل اصلی توسعه نیافتگی شهرهای کوچک با توجه به مبانی نظری و پیشینه های تجربی پژوهش، معمولاً عوامل اقتصادی و سیاسی و مدیریتی نقش مهمتری داشته اند اما برای شهر سرمست علاوه بر موارد فوق به نظر می رسد عامل جغرافیایی و عدم تنوع قومی و مذهبی در شهر سرمست نیز مهم باشد روند شهری شدن مناطق روستایی در ایران نتیجه سیاست های نامناسب توزیع بودجه است که تا زمانی منطقه ای به شهر تبدیل نشود از برخی منابع مالی و اقتصادی، سیاسی و ... محروم می شود و نتیجه ساختمان شدن چنین واقعیتی در فضای سیاسی مردم و همچنین حاکمیت، مطالبه ساکنان روستاهای بزرگ تبدیل منطقه آنها به شهر است که بعد از چندین دهه نه تنها روح اجتماعی شهر بر آن حاکم نمی شود بلکه از فضای زندگی و شیوه معیشت روستایی نیز فاصله گرفته و به برزخی برای ساکنان تبدیل می شود که سرمست نمونه چنین سیاستی است.

استناد: احمدی، وکیل، قلی پور، سیاوش، و اعظم زاده، جواد. (۱۴۰۴). بررسی دیدگاه مردم نسبت به دلایل توسعه نیافتگی شهر سرمست. زیست سیاست و توسعه، ۱ (۲)، ۳۳-۴۴.

DOI: <http://doi.org/10.22034/jbpd.2025.63872>

DOI: <http://doi.org/10.22034/jbpd.2025.63872>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه کردستان.

۱. مقدمه

شهرنشینی و پیشرفت شهری یکی از ویژگی‌های اصلی در زمان حاضر است که پس از انقلاب صنعتی در اروپا شکل یافت و در دهه‌های بعد از جنگ دوم جهانی در کشورهای در حال توسعه نیز شکل خاصی به خود گرفت. در ایران نیز جمعیت شهرنشین از ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. تعداد شهرهای ایران از ۱۹۹ شهر در سال ۱۳۳۵ به ۱۲۴۲ شهر در سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است که از این تعداد تقریباً یک سوم (۴۰۷ شهر) از آن‌ها کمتر از ۵ هزار جمعیت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). در بیشتر کشورهای جهان، توجه زیادی به رشد شهرهای کوچک شده است، به طوری که جمعیت زیادی از مردم در کشورهای جهان، خصوصاً در کشورهای توسعه یافته در شهرهای کوچک زندگی می‌کنند (Ocejo et al, 2020).

شهرهای کوچک در کشورهای پیشرفته، نقش قابل توجهی دارند، با این حال در کشورهای در حال توسعه همانند ایران، رشد جمعیت غالباً در شهرهای بزرگ شکل می‌گیرد که مسائل و چالش‌هایی را برای سیاست‌مداران نیز ایجاد نموده است. مطالعات داخل کشور بیشتر به مسائل حاشیه نشینی و عوامل تأثیرگذار بر آن پرداخته‌اند و مطالعاتی که به شهرهای کوچک پرداخته‌اند محدود است و به شکل جامع انجام نشده‌اند و تنها پاره‌ای از مسائلی از این دست را بررسی کرده‌اند. با توجه به اهمیت شهرهای کوچک در پیشرفت اقتصادی و تمرکززدایی و جلوگیری از روانه شدن مردم به سمت شهرهای بزرگ، و چالش‌های متعاقب آن، نیاز بود که مطالعه‌ای در شهر سرمست به عنوان یکی از شهرهای کوچک ایران انجام شود تا به بررسی پیشرفت شهرنشینی، عوامل تأثیرگذار بر آن و راهکارها برای بهبود آن پرداخته شود. یافته‌های پژوهش که دلایل توسعه نیافتگی یکی از شهرهای کوچک ایران (سرمست) از دیدگاه مردم را بررسی کرده است هم می‌تواند به سیاست‌گذاران در زمینه توسعه و پیشرفت شهرهای کوچک و تبدیل روستاها به شهر کمک نماید و هم رویکردی برای مطالعات شهری باشد که اغلب داده‌ها و اطلاعات را به شکل کمی و انتزاع از متن و زمینه پژوهش گردآوری می‌نمایند.

در این مطالعه، شهر سرمست به عنوان یکی از شهرهای کوچک در استان کرمانشاه و ایران مورد مطالعه قرار گرفته است. سرمست در سال ۱۳۳۳ شکل گرفته است و یگانه مسیر ارتباطی بین شهرهای گیلان غرب به اسلام‌آباد غرب و کرمانشاه بوده و از سال ۱۳۷۹ از دهستان تبدیل به شهر شده است. این شهر مرکز بخش گاوور شهرستان گیلان غرب در استان کرمانشاه است. بخش گاوور دارای ۱۶۳۳۳ نفر جمعیت و ۶۴ روستا است. شهر سرمست در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۹۱۳ نفر جمعیت داشته است و فاصله آن تا مرکز شهرستان (گیلان غرب) ۶۵ کیلومتر و تا اسلام‌آباد غرب ۲۰ کیلومتر است. با توجه به موقعیت جغرافیایی - ارتباطی شهر سرمست و همچنین مسیر سرریز جمعیتی ۶۴ روستای بخش گاوور، به لحاظ کمی و کیفی توسعه پیدا نکرده است. این شهر یکی از مسیرهای حرکت زوار عتبات عالیات است و دارای محصولات کشاورزی دیم با کیفیت است. حال، سؤال اصلی این پژوهش این است که چه عواملی باعث شده است که این شهر از پیشرفت شهرنشینی و جمعیت شهری متناسب برخوردار نباشد؟ هدف از این مطالعه بررسی عوامل جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تأثیرگذار بر توسعه نیافتگی شهر سرمست از نگاه مردم بوده است.

۲. پیشینه پژوهش

در مورد شهرهای کوچک مطالعات زیادی با رویکردهای مختلف انجام شده است که در ادامه به برخی از این مطالعات اشاره شده است. برخی مطالعات به نقش شهرهای کوچک در محیط روستایی و شهری اطراف پرداخته‌اند؛ مانند نقش شهرهای کوچک در پایداری شهرهای حوزه نفوذ (Raesi et al, 2022) و یا روابط شهرهای کوچک با حوزه نفوذ (Ghanbari et al, 2015)، و برخی مطالعات نیز به نقش شهرهای کوچک در توسعه و تحولات فضایی روستاهای اطراف پرداخته‌اند؛ سجادی و کریم‌زاده (sajadi, & karimzada, 2021)، نصیری مقدم (Nasiri Moghadam et al, 2022)، میکانیکی و همکاران (Mikaniki et al, 2016). برخی مطالعات به نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای به طور کلی اشاره کرده‌اند؛

عسگری آزاد (Asgari Azad, 2021) به تعادل بخشی ناحیه‌ای، شریف کاظمی و موسوی (Sharif Kazemi & Mousav, 2019) توسعه پایدار منطقه‌ای، عزیزی و شمس (Azizi & Shams, 2020) و بهارلویی و نظریان (۱۳۹۲) به نقش شهرهای کوچک در سلسله مراتب شهری، قادر مرزی و رحمانی (۱۳۹۸) به توسعه فضایی، عبدالله و زرابادی (Abdullah & Zarabadi, 2017)، موسوی و رحیمی (Mousavi & Rahimi, 2014)، علی اکبری و همکاران (Ali Akbari et al, 2016) به نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و ملکی (Maleki et al, 2016) به نقش شهرهای کوچک در نظام شهری پرداخته‌اند.

برخی مطالعات به توصیف وضعیت توسعه و پایداری شهرهای کوچک پرداخته‌اند؛ برزگر و همکاران (Barzegar et al, 2019) به پایداری کالبدی در شهرهای کوچک، برزگر و همکاران (Barzegar et al, 2017) پایداری اجتماعی در شهرهای کوچک و مشکینی و همکاران (Meshkini et al, 2014) کیفیت محیط شهری در شهرهای کوچک را مورد بررسی قرار داده‌اند. خراسانی و همکاران (Khorasani et al, 2014) و قدمی و معتمد (Ghadami & Motamed, 2013) کیفیت زندگی در شهرهای کوچک را مورد مذاقه و پژوهش قرار داده‌اند. همچنین شیرکوند و فنی (Shirkund & Fenni, 2016) سرمایه اجتماعی و ابراهیم زاده و فاطمی نژاد (Ebrahimzadeh & Fateminejad, 2013) مشارکت شهروندی را در شهرهای کوچک مورد بررسی قرار داده‌اند.

مرصوصی و همکاران (Marsoosi et al, 2012) نظام کاربری ارضی در شهر لامرد فارس به عنوان یک شهر کوچک را مورد مطالعه قرار داده‌اند. ایراندوست و امینی (Irandoost & Amini, 2012) چالش‌های مدیریت شهری در شهرهای کوچک را مورد واکاوی قرار داده‌اند. گلمهر و حسینی امینی (Golmehr & hosseini Amini, 2022) نیز پدافند غیرعامل در شهرهای کوچک را بررسی کرده و برخی مناطق شهر بوئین زهرا را از منظر پدافند غیر عامل را آسیب‌زا تشخیص داده‌اند.

تحسیری و همکاران (Tahsiri et al, 2023) به شناسایی عوامل و پیشران‌های مؤثر بر کارکرد شهرهای کوچک در سیستم شهری ناحیه مرکزی استان فارس پرداخته‌اند که در نهایت ۳۷ عامل و پیشران را در ابعاد اقتصادی، زیربنایی، اجتماعی، مدیریت و برنامه‌ریزی و زیست محیطی با بهره‌گیری از پویش محیطی و بومی سازی شناسایی کرده و ۱۵ عامل و پیشران با ماهیت بیشتر اقتصادی را، به عنوان عوامل کلیدی در آینده کارکرد شهرهای کوچک در سیستم شهری این ناحیه شناسایی نموده‌اند.

وارنا و همکاران (Varna et al, 2020) در مطالعه‌ای به بررسی شبکه‌های توسعه و رشد شهری در شهرهای کوچک پرداختند. در این مطالعه نشان داده شد که شبکه‌های ارتباطی بین مردم در شهرهای کوچک به رشد و پیشرفت این شهرها منجر می‌شود.

میونگ و همکاران (Myeong et al, 2018) در پژوهشی به بررسی "عوامل تعیین‌کننده پیشرفت در شهرهای کوچک" پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که نقش شهروندان، زیرساخت‌ها، سرمایه‌داران، انقلاب‌های صنعتی، کانال‌های ارتباطی، و هزینه‌های عمومی از جمله عواملی است که می‌تواند روی جمعیت و پیشرفت شهرهای کوچک تأثیر داشته باشد.

مطالعات در حوزه شهرهای کوچک هم به توصیف وضعیت شهرهای کوچک به لحاظ کاربری، نظام شهری، ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی و هم نقش شهرهای کوچک در توسعه و تعادل منطقه‌ای پرداخته‌اند و مطالعات کمی در مورد چرایی عدم توسعه شهرهای کوچک موجود بوده و مطالعه حاضر در این راستا از دیدگاه مردمی که تجربه زیسته در شهر کوچک سرمست را دارند به بررسی عوامل اثرگذار بر پیشرفت شهر سرمست پرداخته است.

۳. چارچوب مفهومی

به لحاظ نظری عوامل مختلفی در افزایش جمعیت شهری و توسعه آن نقش دارند. جمعیت روستایی، یکی از عوامل تأثیرگذار بر افزایش جمعیت شهری است که از طریق مهاجرت‌های روستا-شهری، الحاق فضاها، روستایی به شهرها و تبدیل روستاها به شهرهای جدید شکل می‌گیرد (Bordbar, 2009). از نظر اوبرای (Obray, 2008) زمانی که سطح شهرنشینی پایین است و میزان افزایش طبیعی مناطق شهری و روستایی زیاد است مهاجرت بیش از افزایش طبیعی در رشد جمعیت شهری نقش دارد. در مرحله میانی رشد شهرنشینی، افزایش طبیعی نقش مسلط دارد و در مرحله پایانی که شهرنشینی در سطح بالایی است و آهنگ افزایش طبیعی

جمعیت پایین می باشد احتمالاً رابطه برعکس شده و دوباره مهاجرت عنصر اساسی رشد جمعیت شهری می شود.

عوامل جغرافیایی به دلیل اثرات قابل توجهی که بر فعالیت های تولیدی انسان دارند از عوامل تأثیرگذار بر رشد جمعیت شهری است (Gao et al., 2019). مالکیت و کاربری زمین، قیمت زمین، میزان زمین، آب و هوای یک منطقه و عوامل محیط زیستی نیز از جمله عوامل جغرافیایی هستند که در پیشرفت شهرنشینی نقش قابل توجهی دارند (Aliakbari et al., 2016). وجود منابع آبی و بهره گیری از این منابع نیز به عنوان یکی از مسائل مهم در پیشرفت شهرنشینی مورد توجه بوده است (Li et al., 2020).

شکل دادن به شهرها، و برنامه ریزی برای توسعه دادن آن ها در چارچوب تقسیمات سیاسی فضا و کنترل کردن آن ها از شکل متمرکز به شکل غیرمتمرکز، شکل جدیدی است که از ابتدای قرن بیست و یکم مورد توجه بوده است. سیاست های شهرنشینی و شهرگرایی حکومت ها در طولانی مدت، تغییراتی در سیستم های شهری و نظام سلسله مراتب شهری ایجاد می کند. در واقع، ایدئولوژی حاکم و سیستم های مرتبط با آن ها، مهمترین عوامل در شکل گیری سلسله مراتب هر شهر هستند و شهرها منطبق با آنها توسعه پیدا می کنند (Zaki et al, 2013: 6).

عوامل اجتماعی مانند باروری، تحصیلات و سن (Khalili Araghi et al, 2017)، انباشت سرمایه انسانی (Anderson & Ge 2004)، نیز در پیشرفت شهری تأثیرگذار هستند، زیرا زمانی که افراد متخصص سرکار باشند به پیشرفت شهری کمک می کنند. عوامل فرهنگی همانند همسایه گری و عوامل نژادی (Hu & Lo, 2007)، سبک زندگی و نگرش به شهر، فضای عمومی (Mansourian et al, 2014: 26) نیز از عواملی است که می تواند تأثیر قابل توجهی بر رشد شهر و پیشرفت شهرنشینی داشته باشد. از دیگر عوامل اجتماعی مؤثر بر توسعه شهری می توان به بسترسازی عدالت اجتماعی و شهروندی، بسترسازی مشارکت شهروندی و همبستگی اجتماعی، بسترسازی تقویت بنیان نهادهای اجتماعی و بنیان خانوادگی، رویکرد استرژیک بر پدیداری توسعه پایدار شهری، تقویت ساختارهای همبستگی اجتماعی همچون تعهد و مسئولیت پذیری، تقویت بنیان های اجتماعی و خانوادگی و احیای محیط زیست همگانی، ایجاد انتظام ساختاری در فضای شهری برای ادراک زیبایی شناختی و خوانایی شهری و بهبود بهره گیری از فضاهای شهری و افزایش رضایت شهروندی اشاره کرد (Yarmohammad Touski, 2015).

عوامل اقتصادی می تواند اثرات قابل توجهی روی رشد شهری و جریان مهاجرت از روستاها و اطراف به شهرها را داشته باشند. از گذشته عوامل زیادی همانند فقر، بیکاری، کمبود غذا، جنگ و... توانسته اند جمعیت زیادی را از یک منطقه برانند و از طرفی باعث رشد در منطقه ای دیگر شوند که این عوامل بر توسعه فیزیکی منطقه مبدأ و مناطق مقصد تأثیر داشته اند. بدون شک، تمرکز جمعیت باعث ایجاد چالش هایی در نقاط مختلف در سطح جهان می شود و از مهمترین چالش هایی که می تواند ایجاد کند تأمین مالی پایدار و ارائه خدمات عمومی کافی به شهروندان در آن شهر است. منابع مالی ناکافی و غیرمستمر پاسخگوی حجم بالای تقاضا جهت ارائه خدمات شهری نمی تواند باشد و باید توجه نمود که تأمین کردن منابع مالی بسیار پیچیده است، زیرا متولیان این امر باید درآمد خود را از مردم و منابع درآمدی دولتی تأمین نمایند، حال اگر درآمد مردم ناکافی باشد، پیشرفت شهری حاصل نمی شود (Ghorbani & Azimi, 2012). عوامل اقتصادی مانند رشد مراکز صنعتی و تجاری و نرخ اشتغال (Poelmans & Van Rompaey, 2010)، نسبت بیکاری (Cirilli & Veneri, 2011)، اصلاحات اقتصادی، باز بودن شهرها و اندازه نسبی بخش دولتی (Anderson and Ge 2004)، فقر، نابرابری و تخصیص شدن صنعت (Kwiattek-Sołtys, 2011)، هزینه های زندگی و درآمد (Kamanda, 2007) نیز در رشد شهری نقش دارند. از منظر اقتصاد شهری در شهرهای خیلی کم جمعیت زیر ساخت های شهری به اندازه کافی وجود ندارد و لذا صرفه های ناشی از تجمع شهری نیز ایجاد نمی شود و از این جهت تلقی نمودن آنها به عنوان شهر توجیه اقتصادی ندارد. صاحب نظران در مورد توسعه و گسترش کمی شهرها به عوامل جغرافیایی، جمعیتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اشاره نموده اند و به چگونگی نقش هر کدام از عوامل مذکور در توسعه یا عدم توسعه شهرها اشاره نموده اند. به نظر می رسد توسعه نیافتگی شهر سرمست نیز متأثر از همین عوامل بوده است. بنابراین در این پژوهش نقش عوامل مذکور با توجه به بستر و زمینه تاریخی از نگاه ساکنان و مردم شهر سرمست واکاوی شده است.

۴. روش‌شناسی

این مطالعه از نظر روش جزو مطالعات کیفی است. جامعه هدف با توجه به مسئله و رویکرد پژوهش شامل مردم شهر سرمست بوده که تجربه زندگی در شهر سرمست داشته‌اند بنابراین سعی شده است از افراد بالای ۲۵ سال انتخاب شوند. روش نمونه‌گیری در این مطالعه، نظری و هدفمند بوده است یعنی افرادی که می‌توانستند در راستای پاسخگویی به مسئله پژوهش کمک نمایند. برخی اطلاعات از طریق مشاهده و بخشی از طریق منابع و اسناد تاریخی و بخش دیگر نیز از طریق مصاحبه‌های عمیق با افراد مختلف که به صورت تصادفی مورد مطالعه قرار گرفته بودند و سؤالات اصلی مطالعه از آن‌ها پرسیده شد و اطلاعات مورد نیاز تا رسیدن به اشباع نظری گردآوری شد. از قبل با افراد هماهنگ و سپس در زمان مناسب مراجعه شد و در هر جلسه حداقل یک ساعت مصاحبه صورت گرفت. همچنین سؤالات دیگری از افراد پرسیده شد و به آن‌ها اطمینان داده شد که اطلاعات آن‌ها محرمانه خواهد ماند. در بخش مصاحبه‌ها با توجه به روش نمونه‌گیری نظری با ۱۲ نفر مصاحبه‌های عمیق انجام شد که از این ۱۲ نفر، ۱۱ نفر مرد و یک نفر زن بودند. میانگین سنی افراد مورد مطالعه، ۳۷/۸۳ سال بود (۲۷ تا ۶۰ ساله). از لحاظ تحصیلات نیز یک نفر بی‌سواد، یک نفر دیپلم، هشت نفر لیسانس و دو نفر فوق لیسانس بودند. به لحاظ شغلی هفت نفر شغل آزاد، دو نفر عضو شورای شهر و سه نفر کارمند بودند. به دلیل اهمیت تجربه زیستی افراد در جمع‌آوری اطلاعات سعی شده است افراد به نحوی انتخاب شوند که به لحاظ سنی، تحصیلی و شغلی متفاوت باشند.

تحلیل اطلاعات به دست آمده از روش تحلیل مضمون و با استفاده از نرم افزار مکس کیودا بوده است. در روش تحلیل مضمون معمولاً ابتدا کدگذاری انجام می‌شود که طی آن کدهایی را به اطلاعات کیفی منتسب می‌کنند و در مرحله بعد اطلاعاتی که به شیوه‌های مشابه کدگذاری شده‌اند، دسته‌بندی و سازماندهی شده و به سبب ویژگی‌های مشترک آنها، به صورت مقوله در می‌آیند. این مقولات نیز بار دیگر دسته‌بندی و سازماندهی شده و به مضامینی مشخص تبدیل می‌شوند. تحلیل اطلاعات بلافاصله بعد از انجام اولین مصاحبه شروع شده و با توجه به اهداف مطالعه سعی شده است مقولاتی انتزاعی از دل اطلاعات استخراج شود. در ضمن جهت اعتباربخشی به یافته‌های پژوهش بعد از کدگذاری اولیه، متن مصاحبه و کدها به مصاحبه شونده‌ها نشان داده شد و بعد از تأیید متن مصاحبه‌ها، روند کدگذاری و مقوله‌سازی توسط داوران که اساتید راهنما و مشاور پایان نامه بوده‌اند مورد بازبینی و تأیید قرار گرفته است.

۵. یافته‌های پژوهش

جدول ۱ نتایج بدست آمده از تحلیل مضمون با استفاده از نرم افزار مکس کیودا نشان داده است. مقوله‌های حاصل از دیدگاه مردم نسبت به دلایل توسعه نیافتگی به عوامل جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تقسیم شده‌اند.

جدول ۱. نتایج بدست آمده از نرم افزار مکس کیودا در زمینه دلایل توسعه نیافتگی شهر سرمست

مقوله اصلی	خرده مقوله	مفاهیم اولیه
	کشاورزی سنتی و نبود صنایع فرآوری	عدم تنوع محصولات کشاورزی
		نبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی
		کسب درآمد از کشاورزی
	زیر ساخت اقتصادی ضعیف	کشاورزی سنتی
		عدم رشد واحدهای تجاری
		فقدان تنوع شغلی

اقتصادی	نیبود سرمایه گذاری خارجی	نیبود صنعت
		کمبود امکانات آموزشی
		کمبود امکانات رفاهی
		نیبود امکانات برای جذب گردشگر
		کمبود زیرساخت های شهری
		کمبود امکانات درمانی
	ضعف اقتصادی مردم	محرومیت زیاد
		بیکاری
		فقر
اجتماعی	مهاجرت افراد نخبه و جوان به شهرهای بزرگ	فقدان روحیه کارآفرینی
		زیاد بودن قیمت و اجاره زمین و خانه
		گران زمین
	مهاجرت سنی پیر و زنانه	مهاجرت سرریز جمعیتی روستاها به سرمست
		مهاجرت جوانان
		مهاجرت مردان
سیاسی	فقدان مسئولین کارآمد	فقدان تنوع مذهبی در شهر سرمست
		فقدان تنوع ایل و قومی در شهر سرمست
		نیبود نماینده ولی فقیه در شهر برای پیگیری مطالبات
		نیبود مسئولین فعال در راستای جذب بودجه برای شهر
	عدم اجرای قانون و حمایت های سیاسی	غیر یومی بودن مدیران
		ناتوانی و عدم کفایت مدیران شهر
		تبدیل دیر هنگام سرمست به شهر
		شدن اجرایی نشدن سند چشم انداز بیست ساله
		کمبود حمایت های دولتی
		عدم اجرای قوانین
		عدم توزیع عادلانه امکانات
		وجود قوانین دست و پاگیر
جغرافیایی و کالبدی	عدم تقارن و محدودیت توسعه شهری	کمبود ادارات و ارگان های دولتی
		کمبود سازمان های مردم نهاد و مدنی
	فاصله جغرافیایی	نامتقارن بودن رشد شهری
		محدودیت های توسعه فضایی کالبدی شهر
	کم آبی	وجود فاصله زیاد از مرکز استان
		نزدیکی به شهرستان های بزرگ
	عدم استفاده از پتانسیل طبیعت منطقه	کمبود آب
		کمبود سفره های آب زیرزمینی
	تغییر مسیر زائران کربلا	عدم استفاده از پتانسیل طبیعت منطقه
		مسیرهای جدید تردد زوار

بر اساس نتایج مصاحبه‌ها، عوامل اقتصادی تأثیر قابل توجهی روی عدم توسعه شهر سرمست داشته است. عوامل اقتصادی شامل مقوله‌های نبود صنایع، بیکاری و محرومیت، کشاورزی سنتی و نبود صنایع فرآوری و گرانی زمین است.

کشاورزی سنتی و نبود صنایع فرآوری اولین عامل برای عدم توسعه شهر سرمست است. بیشترین محصولی که کشت می‌شود، گندم است. با وجود اینکه در این منطقه نخود یک محصول استراتژیک است، ولی هیچ فرآوری و بسته‌بندی در این منطقه با نام این منطقه وجود ندارد که باعث اشتغال‌زایی شود. همچنین این منطقه از گیاهان دارویی بی‌شماری برخوردار است که این گیاهان در این منطقه مورد فرآوری قرار نمی‌گیرد.

بر اساس گفته‌های سارا ۲۷ ساله لیسانس و شغل آزاد، کامبیز ۴۹ ساله فوق لیسانس و محمدرضا ۴۷ ساله لیسانس و معلم، «کشاورزی در منطقه گاوور و اطراف شهر سرمست بصورت سنتی است و این صنعتی نبودن کشاورزی، باعث عدم رونق در این منطقه شده است». سارا می‌گوید که «در این منطقه مردم تنها گندم و نخود را کشت می‌کنند و شرایط اقلیمی و آب منطقه این اجازه را نمی‌دهد که محصول دیگری کشت شود». محمدرضا ۴۷ ساله لیسانس و معلم نیز می‌گوید که «مردم در این منطقه به صورت سنتی کشاورزی می‌کنند و بیشترین محصولات کشت شده در این منطقه گندم هستند». بر اساس اطلاعات به دست آمده از سند جامع شهر سرمست، «به کارگیری سیستم‌های سنتی برای آبیاری و بهره‌برداری نامناسب از زمین‌های کشاورزی از جمله دلایل برای عدم رشد کشاورزی و صنعتی نبودن منطقه گاوور و مخصوصاً شهر سرمست است».

کمبود امکانات و زیرساخت‌ها از جمله عوامل دیگر بود که از نظر مردم روی توسعه شهر سرمست اثرگذار بود. امکانات آموزشی در این شهر بسیار پایین است. زمانی که در شهری امکانات آموزشی کم است مردم برای بهره‌مندی و به نتیجه رساندن فرزندانشان به شهرهای دیگر مهاجرت می‌کنند و این امر روی عدم توسعه شهر سرمست اثر قابل توجهی دارد. همچنین در این شهر امکاناتی برای جذب گردشگران وجود ندارد که بتوان از منابع خدادادی این شهر استفاده کرد.

محمدرضا ۴۵ ساله، کارشناسی و معلم بیان کرد که «در این شهر هیچ مرکز آموزشی دانشگاهی وجود ندارد، کانون‌های فرهنگی و آموزشی و حتی مرکزی برای برگزاری کنکور وجود ندارد». تمری ۳۳ ساله، کارشناسی و شغل آزاد می‌گوید که «برابری امکانات شهر سرمست با بعضی از روستاها سبب عدم توسعه شهر سرمست شده است». محبت پیشه ۲۸ ساله، لیسانس و شورای شهر نیز می‌گوید که «امکانات رفاهی، تفریحی و شهری در این شهر بسیار پایین است». سالار ۲۹ ساله دیپلم و شغل آزاد می‌گوید که «کلینیک‌های پزشکی و دندانپزشکی و بیمارستان در این شهر وجود ندارد».

واحدهای تجاری در سطح شهر سرمست رشد نیافته‌اند و مشاهدات نیز حاکی از آن است که از سالیان گذشته تاکنون شهر سرمست دارای یک خیابان اصلی بوده است و تمامی بازار شهر و مرکز اداری به همین خیابان محدود شده است. از طرفی دیگر تعداد کارآفرینان برای رشد تجاری منطقه بسیار کم است و سرمایه‌گذار کمی به این منطقه می‌آید.

محمدی ۴۲ ساله شهردار و فوق لیسانس نیز اشاره کرد که «عمده فعالیت‌های اقتصادی در شهر سرمست کشاورزی است و بخش اندکی نیز از طریق اغذیه در مسیر مسافران بین راهی می‌باشد که سبب شده است از لحاظ اقتصادی سرمست توسعه نیافته باشد». بر اساس گفته‌های محمدرضا ۴۷ ساله لیسانس و معلم، «میزان کارآفرینی در منطقه بسیار پایین است و تنها سرمایه‌گذار منطقه که در طی یکی دو سال اخیر به این منطقه آمده است، آقای مدلل بوده است».

عامل تأثیرگذار اقتصادی دیگر، بیکاری، فقر و محرومیت است. تمری ۳۳ ساله، لیسانس و شغل آزاد اشاره کرد که «امکان اشتغال در شهر پایین است و شغلی برای انجام دادن وجود ندارد». سارا ۲۷ ساله، لیسانس و شغل آزاد گفت که «حجم بیکاری در شهر بالا است». محمدرضا و کامبیز نیز اذعان داشتند که غالب مردم شهر سرمست فقیر هستند و درآمد زیادی ندارند. محمدرضا ۴۷ ساله، لیسانس و معلم می‌گوید که «محرومیت در سطح شهر سرمست بالا است». از عوامل اقتصادی دیگر، بالا بودن قیمت خانه و زمین و گرانی آن است که مردم ترجیح می‌دهند که به شهرهای همجوار مهاجرت نمایند و به شهر سرمست نیایند. براساس گفته‌های محبت پیشه ۲۹ ساله، لیسانس و شورای شهر، «قیمت کرایه و خرید خانه در سرمست با شهرستان‌های بزرگ اطراف همچون

اسلام آباد مشابه است بنابراین مهاجرت به سرمست کمتر می شود. او همچنین می گوید که با توجه به این که میزان زمین شهری زیاد است و می توانند کاربری مسکونی بگیرند، اما چنین کاری نمی شود».

عوامل اجتماعی به دست آمده شامل مهاجرت پذیری کم، ساختار سنی و جنسی پیر و زنانه و عدم تنوع قومی و مذهبی سرمست است. روستاهای شمالی و جنوبی بخش گواور از ایلات مختلف بوده و همچنین در بخش شمالی مذهب برخی ساکنین اهل حق و بقیه مذهب شیعه دارند اما این تنوع در شهر سرمست دیده نمی شود و بیشتر یک ایل و مذهب خاص ابتدا ساکن شده اند بنابراین این عدم تنوع قومی و مذهبی در شهر سرمست در مهاجرت جمعیت روستاهای اطراف به شهر نقش داشته است.

سالار ۲۹ ساله، دیپلم و شغل آزاد اشاره کرد که «نیروی جوان و کارآمد شهر به شهرهای اطراف مهاجرت می کنند». تمری ۳۳ ساله، لیسانس و شغل آزاد می گوید که «جوانان روستاهای اطراف به خاطر وضعیت اقتصادی سرمست و مسائل قومی و قبیله ای به سرمست مهاجرت نمی کنند حتی جوانان خود شهر سرمست نیز برای اشتغال به شهرهای بزرگتر مثل تهران مهاجرت می کنند». سارا ۲۷ ساله، لیسانس و شغل آزاد می گوید که «نیروی جوان و کارآمد شهر به شهرهای اطراف مهاجرت می کنند و اهل حق کمتر به سرمست مهاجرت می کند و شهرای تهران و کرج می روند».

عامل دیگر ساختار سنی و جنسی و رشد پایین جمعیت است. نسبت جنسی متعادل نیست.

سارا ۲۷ ساله و لیسانس، «جمعیت مسن و غیرفعال شهر سرمست زیاد است، جوانان مهاجرت کرده اند و تنها برای استراحت به این شهر می آیند و سرمست تبدیل به یک شهر خوابگاهی شده است». او همچنین می گوید که «به علت تضاد فرهنگی افراد با قومیت های مختلف در شهر پذیرش نمی شوند و شهر به چندین منطقه تقسیم شده است، در بخشی از شهر طایفه باپیریان در بخش دیگر طایفه رجب و همین طور در بخش های دیگر افراد مختلف ساکن هستند». بر اساس گفته های حیدری، ۳۷ ساله، کارشناسی و شورای شهر، «ساکن نشدن مردم در تمام محله های شهر به دلیل تعصبات قومی و قبیله ای» از جمله عوامل موانع برای توسعه شهرنشینی در این شهر است.

ویژگی ایلی و مذهبی ساکنان اولیه سرمست در مهاجرت پذیری و ساختار سنی و جنسیتی نقش داشته است. منطقه گواور به لحاظ تاریخی بیلاق طوایف منطقه بوده است و بافت فرهنگی (مذهبی و قومی) یکسانی نداشته است. به طوری که بعد از یکجانشینی در غرب گواور به سمت سرپل ذهاب اهل حق یکجانشین شده اند و در شرق گواور بیشتر طوایف باسکله، علیرضاوندی، روتوند و منصوری یکجانشین شده اند که با طایفه باپیریان که در سرمست یکجانشین شده اند قرابت اجتماعی کمتری داشته اند و این عدم قرابت مذهبی (با روستاهای دهستان حیدریه که بیش از ۳۰ روستا و همگی اهل حق هستند) و ایلی و طایفه ای با روستاهای ذکر شده بعداً در مهاجرت سرریز جمعیتی روستاها نقش داشته است و معمولاً سرریز جمعیتی روستاها به سرمست مهاجرت نکرده اند مقصد مهاجرتی آنان با توجه به دلایل مهاجرت شهرهای بزرگ مانند تهران و کرمانشاه (برای جوانان و بیشتر اهل حق) و یا شهرهای اطراف مانند گیلان غرب، اسلام آباد، سرپل ذهاب و حتی ایوان بوده است.

بر اساس نتایج، مقوله های سیاسی شامل فقدان مسئولین کارآمد و عدم اجرای قوانین و حمایت های سیاسی هستند. اولین مسأله از نظر افراد مصاحبه شونده، فقدان مسئولین کارآمد است.

حیدری ۳۷ ساله، لیسانس و کارشناسی اشاره کرد که «نداشتن مسئولین فعال و تلاشگر در راستای آوردن مسئولان عالی رتبه به شهر و گرفتن بودجه بیشتر از جمله عوامل برای عدم توسعه شهر سرمست می باشد». عامل دیگر غیربومی بودن مدیران شهر است. محمدی ۴۲ ساله، فوق لیسانس و شهردار اشاره کرد، «نیروهای غیربومی در ساختار اداری و عدم وجود یک نماینده بومی از بطن این مردم در جایگاه مجلس شورای اسلامی و محروم بودن از مدیران توانمند بومی در صحنه مدیریت کلان استان سبب عدم توسعه شهرهای کوچک همچون سرمست شده است». سالار ۲۹ ساله، دیپلم و شغل آزاد بیان کرد که «مسئولین و مدیران شهر توانایی لازم در توسعه و رفع مشکلات شهر را ندارند».

یکی از عواملی که در این بین از نظر مردم اثرگذار بوده است، تبدیل دیرنگام دهستان سرمست به شهر بوده است و این زمان

طولانی باعث شده است که روند پیشرفت شهر با سرعت کمی پیش رود.

سارا ۲۷ ساله، لیسانس و شغل آزاد اشاره کرد که «قوانین دست و پاگیر تبدیل شدن شهر سرمست به شهرستان از جمله عواملی است که مانع توسعه این شهر شده است». کامبیز ۴۷ ساله و رئیس اداره نیز اشاره کرد که «وجود قوانین دست و پاگیر می تواند در توسعه نیافتگی شهر تاثیر داشته باشد به گونه ای که برای تبدیل شدن سرمست از بخش به شهرستان ملاک جمعیتی وجود دارد». در کنار این عوامل و قوانین دست و پاگیر، محمدرضا ۴۵ ساله، لیسانس و معلم نیز اشاره کرد که «اجرا نشدن سند چشم انداز بیست ساله در این شهر نیز سبب عدم توسعه شهر شده است و همچنین قانون اساسی نیز به درستی در این شهر اجرا نمی شود و تبعیض وجود دارد». از جمله عوامل تأثیرگذار دیگر، نبود ادارات و ارگان های دولتی در سطح این شهر است. در مصاحبه پنج نفر اشاره شده بود که ادارات، بانک های ضروری در سطح این شهر وجود ندارند. بنابراین ادارات ضروری در سطح این شهر وجود ندارند.

مقوله های جغرافیایی و کالبدی به دست آمده از این مطالعه شامل کم آبی، عدم استفاده از پتانسیل طبیعت منطقه، عدم تقارن و محدودیت توسعه شهری و تغییر مسیر زائران کربلا بود. زمانی که بحث جغرافیایی پیش کشیده می شود، اولین عامل بحث توسعه شهر از لحاظ فیزیکی و نبود موانع برای آن است. اسناد جامع شهر سرمست نشان داد که عدم تقارن و محدودیت توسعه شهری در این شهر وجود دارد. در بخشی از این سند آمده است که این شهر دارای محدودیت های طبیعی همچون رودخانه و عوارض دارای توپوگرافی محدوده کننده است و تمایل بیشتر به ساخت و ساز در مناطق شمالی شهر با وجود پتانسیل برای رشد منطقه غرب شهر وجود دارد. بر اساس گفته های افراد مختلف در این شهر همچنین کاهش نزولات و سفره های آب زیرزمینی باعث کمبود آب در این منطقه شده است که این کمبود آب براساس مشاهدات میدانی محققین نیز قابل رؤیت بود. افراد مصاحبه شونده اشاره کردند که میزان بارش ها در منطقه گوار کاهش پیدا کرده است، سفره های زیر زمینی کم آب شده اند و مردم با بی آبی دچار تنش هستند. بر اساس مشاهدات مردم شهر برای تأمین آب از تانکرهای سیار نیروهای سپاه، بسیج، هلال احمر و ... استفاده می کردند که به سطح شهر آب رسانی می کرد. از جمله دیگر مشکلات جغرافیایی، تغییر مسیر زوار کربلا بود که قبلاً از داخل شهر سرمست رد می شدند و بعداً به دلیل از بین بردن موانع، این مسیر از حمیل می گذرد که از جمله موانع برای رونق و توسعه شهر سرمست است.

محبت پیشه ۲۸ ساله و دارای تحصیلات لیسانس می گوید که «مسیر گذار به کربلا از سرمست به حمیل تغییر یافته است». در بخشی از سند جامع شهر سرمست آمده است که «کاهش تردد مسافرین و زوار از مسیر سرمست باعث از رونق افتادن بازار گوشت آن منطقه شده است. همچنین حیدری ۳۷ ساله و دارای تحصیلات لیسانس به «وجود فاصله زیاد از مرکز استان و مرکز شهرستان برای اختصاص کارخانه ها و مشاغل صنعتی اشاره کرده است». حیدری ۳۷ ساله، لیسانس و شورای شهر اشاره کرد که «وجود فاصله زیاد از مرکز استان و مرکز شهرستان برای اختصاص کارخانه ها و مشاغل صنعتی است».

همچنین از عواملی که همانند تیغ دو لبه برای این شهر عمل می کند، نزدیکی به شهرهای میانی همانند گیلانغرب، اسلام آبادغرب و سرپل ذهاب است که مردم آن شهرها را به عنوان مقصد مهاجرتی انتخاب می کنند و از طرفی از مرکز استان یعنی کرمانشاه فاصله دارد بنابراین کارخانه ها و مراکز صنعتی در آن مستقر نشده اند.

۶. بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش نگاه مردم به دلایل عدم توسعه شهر سرمست بود. در ادامه دلایلی که مردم اشاره می کردند با پیشینه و مبانی نظری به بحث گذاشته می شود. از نظر مردم عوامل اقتصادی شامل مقوله های زیرساخت اقتصادی ضعیف، ضعف اقتصادی مردم، کشاورزی سنتی و نبود صنایع فرآوری و گرانی زمین تأثیر قابل توجهی روی عدم توسعه شهر سرمست داشتند. نتایج این مطالعه با نتایج پژوهش های کاماندا (Kamanda, 2007) بر نقش هزینه های زندگی و درآمد، ایزدی و همکاران (Tahsiri et al, 2023) به نقش پیشران های اقتصادی و زیربنایی در رشد شهرها، قربانی و عظیمی (Ghorbani & Azimi, 2012) به نقش عوامل اقتصادی مانند عدم تأمین منابع مالی، درآمد ناکافی در رشد شهرها و پوئلمن و ون رمپوی به نقش مراکز صنعتی و تجاری و نرخ اشتغال تأکید

داشته‌اند هم‌راستا بوده است. در شهرهای کوچک که فاقد زیرساخت‌ها و همچنین مراکز تجاری و صنعتی هستند اقتصاد مردم نیز ضعیف است و در چنین شرایطی شهر هم توسعه پیدا نمی‌کند. بخش گاوآرد شرکت‌های اقتصادی در سطح خرد که فرآوری محصولات کشاورزی داشته باشند در آن شکل نگرفته است که در صورت داشتن چنین شرکت‌هایی به اقتصاد مردم و منطقه و شهر سرمست کمک می‌کرد. فقط یک شرکت گاوداری در جنوب بخش گوار است که با توجه به غیربومی بودن مالک شرکت معمولاً از نیروهای غیربومی استفاده می‌کند. شهر سرمست از لحاظ اقتصادی فاقد امکاناتی است که بتواند مردم را به سمت خود بکشد و تنها دارای یک بازار بومی است و بیشتر مردم برای تأمین نیازها و مایحتاج روزانه خود به دلیل صرفه اقتصادی و پایین بودن قیمت کالاها به شهر اسلام‌آباد غرب مراجعه می‌کنند که این کار تمرکز اقتصادی را از شهر سرمست کم می‌کند. افزون بر این، در روستایی همانند کل کش، امکاناتی وجود دارد که همانند شهر سرمست است و مردم مناطق حیدریه برای خرید و برخی امور اداری که به شکل اینترنتی انجام می‌شود از طریق این روستا عمل می‌کنند که این عامل نیز بر عدم رشد شهر سرمست اثرگذار بوده است.

دلایل اجتماعی توسعه نیافتگی شهر سرمست از نظر مردم شامل مهاجرت پذیری کم، ساختار سنی پیر و زنانه و خاص بودگی مذهبی و قومی است. نتایج این مطالعه همسو با نتایج پژوهش خلیلی عراقی و همکاران (Khalili Araghi et al, 2017) بوده است. جمعیتی که ابتدا در سرمست ساکن شده‌اند از ترکیب طایفه‌ای و مذهبی متنوع منطقه گاوآرد ساکن نشده‌اند بلکه بیشتر طایفه خاصی آنجا ساکن شده‌اند و جمعیت مناطق دیگر به خاطر تفاوت مذهبی و قومی به سرمست مهاجرت نمی‌کنند و همین عامل در کاهش مهاجرت پذیری سرمست نقش داشته است. مردم مناطق حیدریه از بخش گاوآرد، اهل حق هستند و ترجیح می‌دهند که در مناطق خود ساکن شوند و در مناطق شیعه نشین ساکن نباشند، به همین دلیل از روستاهای خود مهاجرت نمی‌کنند یا اگر مهاجرت نمایند به شهر کرمانشاه مهاجرت می‌کنند. همچنین اندرسون و گی (Anderson & Ge, 2004) به نقش سرمایه انسانی و تحصیلات در رشد شهرها اشاره می‌کند. در شهر سرمست هم به دلیل عدم توسعه شهر و عدم نیاز به تخصص‌های متفاوت، اگر ساکنان در رشته‌های دانشگاهی و یا غیر دانشگاهی تخصص و یا مهارتی پیدا کنند مجبور به مهاجرت می‌شوند و معمولاً بیشتر جوانان و مردان مهاجرت می‌کنند و در نتیجه ساختار سنی جمعیت به سمت سالخوردگی میل می‌نماید و علاوه بر آن، تعادل جنسیتی هم بهم خورده و این عدم تعادل جنسیتی منجر به مضائقه ازدواج برای دختران شده است. عدم فرصت‌های شغلی برای چنین دخترانی سرباری اجتماعی و سرخوردگی برای آنها به همراه داشته و زمینه‌ساز مسائل و مشکلات اجتماعی می‌شوند.

از نظر مردم دلایل سیاسی عدم توسعه شهر سرمست شامل فقدان مسئولین کارآمد و عدم اجرای قوانین و حمایت‌های سیاسی هستند. نتایج این مطالعه همسو با پژوهش‌های (Zaki et al, 2013) برای نقش مدیریت سیاسی فضا در توسعه شهرهای ایران، ایراندوست و امینی (Irandoost & Amini, 2012) چالش‌های مدیریت شهرهای کوچک و اندرسون و گی (Anderson & Ge, 2004) برای نقش حجم بخش دولتی در توسعه شهر است. تقسیمات سیاسی (بخش، شهر و یا شهرستان شدن) در زمینه توسعه شهر و مناطق در ایران اثرگذار بوده است. اگر ناحیه‌ای شهرستان شود بخش دولتی در آن توسعه می‌یابد و این امر به تدریج زمینه ایجاد مشاغل دولتی و فراهم شدن زیرساخت‌ها و جذب منابع دولتی را به همراه دارد و در ارتباط با بخش دولتی به تدریج بخش خصوصی نیز فعال شده و زمینه توسعه شهر را فراهم می‌سازد. سرمست خیلی دیر تبدیل به شهر شده و هنوز هم تبدیل به شهرستان نشده است و از نظر مردم چنین دلایل سیاسی نقش مهمی در جذب منابع و توسعه شهر دارد. معمولاً به دلیل حجم کم جمعیت این بخش در مقایسه با گیلان غرب و سرپل ذهاب و با وجود انتخابات‌های قومی و قبیله‌ای نماینده مجلس از بخش گاوآرد انتخاب نمی‌شود این عامل در سهم‌خواهی سیاسی و اقتصادی نمایندگان برای بخش و شهر خود زمینه نابرابری برای این بخش شکل داده است.

دلایل جغرافیایی و کالبدی عدم توسعه شهر سرمست از نظر مردم شامل کم آبی، محدودیت توسعه شهری، فاصله جغرافیایی، عدم استفاده از پتانسیل طبیعی و تغییر مسیر زوار کربلا بوده است که با نتایج پژوهش‌های گائو و همکاران (۲۰۰۰) برای اثرات عوامل جغرافیایی بر فعالیت‌های تولیدی انسان و در نتیجه رشد شهر، علی اکبری و همکاران (Ali Akbari et al, 2016) برای اثر آب و هوای منطقه و عوامل محیط زیستی در توسعه شهر و ذکی و همکاران (Zaki et al, 2013) تأثیر فضاهای جغرافیایی در قالب

شکل‌دهی استان‌ها و شهرهای جدید همراستا است. بی‌آبی و خشکسالی‌های پی‌درپی باعث نابودی سفره‌های آب زیرزمینی شده است و این معضل دامن‌گیر شهر شده است و در داخل شهر با تانکر به مردم آبرسانی می‌کنند و این معضل باعث می‌شود که مردم تصمیمی برای مهاجرت به این شهر نداشته باشند و ساکنین شهر نیز اگر وضع به همین صورت ادامه پیدا کند به شهرهای همجوار مهاجرت می‌نمایند. شهر سرمست در فضایی مستقر است که زمین‌های حاصلخیز کشاورزی دارد و اطراف آن را زمین‌های کشاورزی احاطه کرده است و تغییر کاربری آن به سختی صورت می‌گیرد این امر نیز یکی از دلایل توسعه فیزیکی شهر شده است. همچنین در این شهر برای مدت زیادی، مسیر زوار کربلا بود که می‌توانست باعث رونق و توسعه اقتصادی شهر باشد اما از زمانی که مسیر زوار از اسلام‌آباد - سرمست - ایوان - ایلام و مهران به اسلام‌آباد - سرابله - ایلام و مهران تغییر یافت از رونق شهر به میزان زیادی کاسته شد. فاصله کم جغرافیایی شهر سرمست با گیلان‌غرب، اسلام‌آباد و حتی سرپل ذهاب نقش منفی برای توسعه شهر سرمست داشته است و برخی از مردم به دلیل عدم پیشرفت شهر سرمست برای تهیه مایحتاج خود به این شهرها سفر می‌کنند و در نهایت هم اگر مهاجرت نمایند به این شهرها مهاجرت می‌کنند. آب و هوای منطقه گاوور در زمستان سردتر و در تابستان معتدل‌تر از مناطق اطراف است و در گذشته مکان ییلاقی طوایف گیلان‌غرب و حتی سرپل ذهاب بوده است اما با یکجانشین شدن طوایف بیشتر مردم در گیلان‌غرب و سرپل ذهاب سکنی گزیدند و یکی از دلایل عدم استقرار بیشتر جمعیت در گذشته سرمای زمستان منطقه گاوور بوده است.

از نگاه مردم هر کدام از عوامل جغرافیایی، اقتصادی و زیربنایی، اجتماعی، سیاسی و مدیریتی در عدم توسعه شهر سرمست نقش داشته‌اند و در مورد عوامل اصلی توسعه‌نیافتگی شهرهای کوچک با توجه به مبانی نظری و پیشینه‌های تجربی پژوهش، معمولاً عوامل اقتصادی و سیاسی و مدیریتی نقش مهمتری داشته‌اند اما برای شهر سرمست علاوه بر موارد فوق به نظر می‌رسد عامل جغرافیایی و عدم تنوع قومی و مذهبی در شهر سرمست نیز مهم باشد. تمرکزگرایی شهری در ایران باعث عدم رشد شهرهای کوچک شده است. در استان کرمانشاه نیز کلان شهر کرمانشاه بیش از نیمی از جمعیت دو میلیون نفری استان را در خود جای داده است. بنابراین تمام توجه مسئولان استان به مسائل و مشکلات مدیریت شهری کرمانشاه بوده و شهرهای کوچکی مانند سرمست در پروژه‌های زیربنایی کمتر دیده شده‌اند. روند شهری شدن مناطق روستایی در ایران نتیجه سیاست‌های نامناسب توزیع بودجه است که تا زمانی منطقه‌ای به شهر تبدیل نشود از برخی منابع مالی و اقتصادی، سیاسی و... محروم می‌شود و نتیجه ساختمان‌شدن چنین واقعیتی در فضای سیاسی مردم و همچنین حاکمیت، مطالبه ساکنان روستاهای بزرگ تبدیل منطقه آنها به شهر است که بعد از چندین دهه نه تنها روح اجتماعی شهر بر آن حاکم نمی‌شود بلکه از فضای زندگی و شیوه معیشت روستایی نیز فاصله گرفته و به برخی برای ساکنان تبدیل می‌شود که سرمست نمونه چنین سیاستی است. پس لازم است در نظام توزیع منابع و مزایای دولتی که به تبدیل شدن مناطق روستایی به شهر کمک کرده است بازنگری صورت گیرد. مشکل کمبود آب هم برای ساکنان شهر سرمست و هم زمین‌های کشاورزی جدی است و برای نگهداشت جمعیت موجود لازم است که جزو سامانه سردسیری استان کرمانشاه قلمداد شود. در آن صورت با وضعیت جوی فصل تابستان منطقه گاوور، امکان فعال شدن پتانسیل گردشگری وجود داشته و این به توسعه شهر سرمست کمک خواهد کرد.

۷. مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به طور برابر در نوشتن مقاله نقش داشتند.

۸. منابع مالی

این مقاله به صورت مستقل نوشته شده و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

۹. تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Abdullah, B., Zarabadi. (2017). Evaluation of the performance of small cities in regional development (case example: Khormoj city, Bushehr province). *Geography and Environmental Studies*, No. 25: 101-113. (In persian).
- Aliakbari, E., Taleshi, M., & Faraji Darabkhani, M. (2016). An analysis of role and position of small cities in regional balance and development (Case study: West of Zagros Macro-Region. *A Quarterly Journal of Urban Economics and Management*, 5 (17): 47-63. (In persian).
- Anderson, G., & Ge, Y. (2004). Do economic reforms accelerate urban growth? *The Case of China. Urban Studies*, 41 (11): 2197-2210.
- Asgari Azad, H. (2021). Small towns and their role in regional equilibrium. *Comprehansive Studies in Urban Management*, 2(6), 53-63. [doi: CSUM-2201-1047\(R1\)](https://doi.org/10.22080/shahr.2021.1753).
- Azizi, Z., & Shams, M. (2020). An analysis of the position of small cities in the urban hierarchy system of Kermanshah province (case example: Sarpol Zahab city). *Amish Environment*, No. 48: 199-221. (In persian).
- Barzegar, S., bakhshi, A., & heydari, M. (2019). Explaining Socio-economic Stability in Small Cities with Sustainable Development Approach (Case study: Small cities of northern Iran). *Majlis and Rahbord*, 26(97), 5-38. (In persian).
- Barzgar, S., Divsalar, A., ghorbani, A., & Sedaghat, M. (2017). Measuring and assessing the Social sustainability of small cities (A Case study of small cities in Mazandaran province). *Urban Structure and Function Studies*, 4(14), 7-30. [doi: 10.22080/shahr.2018.1753](https://doi.org/10.22080/shahr.2018.1753). (In persian).
- Bordbar, M. (2009). Looking at the Development Process of Urban Residing & the Role of Small Cities in Iran. *Urban Management Studies*, 1 (2), 101-114. (In persian).
- Cirilli, A., & Veneri, P. (2011). Understanding the determinants of urban growth: A study on the major italian cities. *Rivista Italiana Degli Economisti*. 3(1): 477-506.
- Ebrahimzadeh, I., & Fateminejad, Kh. (2013). An analysis of citizen participation and urban management in small cities, a case study; The small town of Yonsej. *Research and urban planning*, 5(16), 19-38. SID. <https://sid.ir/paper/220211/fa>. (In persian).
- Gao, Q., Fang, C., Zhang, X., Lui, H., & Ren, Y. (2019). Spatio-temporal evolution characteristics and mechanisms of influence of urban construction land expansion in Xinjiang, the Core Area of the Silk Road Economic Belt. *Chinese Journal of Ecology*. 39(04): 142-156.
- Ghadami, M., & Motamed, S. (2013). Investigate the quality of life in small cities, with an emphasis on the personal and social health dimension (case study: Nourcity, Mazandran Province). *Geography and Environmental Planning*, 24(1), 33-50. (In persian).
- Ghanbari, N., Rostmi, M., Zangisheih, S., & Fathi, A. (2015). Spatial Analysis of Small Cities Relationship with the Influenced Area (Case Study: Gahvareh Dsistrict). *Geography and Environmental Sustainability*, 4(4), 67-83. (In persian).
- Ghorbani, R., & Azimi, M. (2012). Investigating the impact of the municipality's income structure on the urban development process using the correlation coefficient technique and factor analysis; A case study of Mashhad. *Journal of Urban Research and Planning* 5 (18): 115-132. (In persian).
- Golmeh, E., & hosseini Amini, H. (2022). Sustainable development of small cities from the point of view of passive defense, case example: Buin Zahra city. *Geography*, 15(55), 71-81. (In persian).
- Hu, Z., & Lo, C.P. (2007). Modeling urban growth in Atlanta using logistic regression. *Computers, Environment and Urban Systems*, 31(6): 667-688.
- Irandoost, K., & Amini, A. (2012). Assessment of the Management Challenges of Towns from the Influential Groups Viewpoint. *Motaleate Shahri*, 1(1), 91-108. (In persian).
- Kamanda, U. (2007). Concept of urban Centers and Small Town in Latin. *America: Brazilia*. 14: 23-35.
- Khalili Araghi M, Nobahar E. (2017). Determinants of Population Growth of the Cities of Iran: A Spatial Econometrics Approach. *qjerp*, 25 (83) :7-3. URL: <http://qjerp.ir/article-1-1701-fa.html>. (In persian).
- Khorasani, M., Rasti Hadi, & Moghdani, E. (2014). Assessment of Satisfaction from Quality of Life in Small Towns with Fuzzy Approach. *refahj*. 14(54), 7-36. URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1665-fa.html>. (In persian).
- Kwiatk-Softys, A. (2011). Small towns in Poland-barriers and factors of growth. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 19: 363-370.

- Li, X., Yang, X., & Gong, L. (2020). Evaluating the influencing factors of urbanization in the Xinjiang Uygur Autonomous Region over the past 27 years based on VIIRS-DNB and DMSP/OLS nightlight imageries. *PLoS ONE*, 15(7), e0235903.
- Maleki, S., moodet, E., & karami, M. (2016). Having Ranking Criteria and Utilities Using Models Astvrgs V- PROMETHEE (Case Study: Cities Hamedan Province. *Regional Planning*, 5(20), 29-42. (In persian).
- Mansourian, F., Khazaei, S., Shariat Panahi, S., & Mushfaq, M. (2014). Factors affecting the increase in the population of megacities from the point of view of experts: case study, Tehran city. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities*, 8(1), 21-44. [doi: 10.7508/isih.2016.29.002](https://doi.org/10.7508/isih.2016.29.002). (In persian).
- Marsoosi, N., Gholami, M., & Rastegar, M. (2012). Small towns and urban land use system(case study :lamerd city). *Spatial Planning*, 2(1), 67-86. (In persian).
- Meshkini, A., Mozen, S., & Nowrozi, M. (2014). Measuring the quality of the urban environment in small cities of East Azarbaijan province. *Urban Ecology Research*, No. 12: 17-32. (In persian).
- Mikaniki J, Sarzehi Z, Eskandari-Sani M. (2016). Spatial Function of Small Cities in Relation to Surrounding Villages Case: Sarbisheh County. *Serd*, 5 (15) :43-60 [URL: http://serd.khu.ac.ir/article-1-2590-fa.html](http://serd.khu.ac.ir/article-1-2590-fa.html). (In persian).
- Mousavi, M., & Rahimi, M. (2014). Explaining the role of small cities in the regional development of West Azarbaijan Province; (Case study: cities of 25-50 thousand people). *Geography and Environmental Studies*, No. 13: 21-36. (In persian).
- Myeong, S., Jung, Y., and Lee, E. 2018. A study on determinant factors in smart city development: an analytic hierarchy process analysis. *Sustainability* 10: 2606.
- Nasiri Moghadam, M., Āmār, T., & Rezāie, P. (2022). Investigating the Role and Function of Small Towns in Facilitating Services to Rural Areas of Rudbar county. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 3(2), 89-102. [doi: 10.22124/gscaj.2022.21508.1143](https://doi.org/10.22124/gscaj.2022.21508.1143). (In persian).
- Obray, A.S. (2008). *Migration, urbanization and development*. Translation of Farhang Irshad, Tehran: Publications of Institute of Labor and Social Security. (In persian).
- Ocejo, R. E., Kosta, E. B., & Mann, A. (2020). Centering Small Cities for Urban Sociology in the 21st Century. *City & Community*, 19 (1): 3–15.
- Poelmans, L., & Van Rompaey, A. (2010). Complexity and performance of urban expansion models. *Computers, Environment and Urban Systems*, 34(1): 17-27.
- Raesi, M., Rezazadeh, M., & bostani, M. (2022). An analysis of the functional role of small cities in having the dimensions of sustainability of cities in the sphere of influence (case study: Espeke and Bennett in Nikshahr city). *Human Settlements Planning Studies*, No. 60: 843-855. (In persian).
- sajadi, S., & karimzada, H. (2021). The role of small towns in the spatial evolution of villages (Case study: villages of Oraman district). *Rural Development Strategies*, 8(3), 285-302. [doi: 10.22048/rdsj.2021.273727.1919](https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.273727.1919). (In persian).
- Sharif Kazemi, Z., & Mousavi, M. N. (2019). The Role of Small Cities in Bringing Balance to Regional Sustainable Development and Changes in the Urban System (Case Study: Alborz Province from 1986 to 2016). *Town and Country Planning*, 11(1), 79-104. [doi: 10.22059/jtcp.2019.279376.669986](https://doi.org/10.22059/jtcp.2019.279376.669986). (In persian).
- Shirkund, M., Fenni, Z. (2016). Comparative Effects of Social Capital in Environmental Quality in Small Cities Urban (Case Study: Small Cities Gilan Province). *Geographical Planning of Space*, 6(20), 195-212. (In persian).
- Tahsiri, M., Izady, H., & Soltani, A. (2023). Identifying Factors Affecting the Function of Small Towns in the Urban System of Fars's Central Area. *Urban Structure and Function Studies*, 10(36), 9-33. [doi: 10.22080/usfs.2023.24642.2322](https://doi.org/10.22080/usfs.2023.24642.2322). (In persian).
- Varna, G., Adams, D. & Docherty, L. (2020). Development networks and urban growth in small cities. *European Urban and Regional Studies*, 27: 70-85.
- Yarmohammad Touski, M. (2015). Studying of Social Cohesion Status in Arak Urban Development. *National Studies Journal*, 16(62), 133-150. (In persian).
- Zaki, Y., Heydari M., Rahimi, H. (2013). the role of political space management in the program; with an emphasis on Iran. *The 7th Congress of Iran Geopolitical Association*, Tehran, Khwarazmi University, 1-16. (In persian).